

ATT PRÖVA FÖRKUNNELSEN: DISKUSSION MED UTGÅNGSPUNKT I EN RAPPORT OM KNUTBY

GREGER ANDERSSON
Örebro Universitet
greger.andersson@oru.se

ABSTRACT ❀ I artikeln diskuteras hur man i en pingstkarismatisk kontext kan pröva predikningar och skydda sig mot förkunnelse som avviker från etablerade läror. Artikeln tar sin utgångspunkt i två studier av förkunnelsen i pingstförsamlingen i Knutby, i empiriska studier av pingstpastorers förkunnelse och i studier av så kallad pentekostal hermeneutik. Ett första möjligt svar på den angivna frågan är att predikanter bör ägna sig åt textutläggande förkunnelse baserad på goda exegetiska studier, med genomskinlig och rationell metod. Problemet är emellertid att förkunnare i en pingstkarismatisk tradition sällan använder sig av denna metod. Detta förklaras i artikeln av att de ”gör något annat” och att deras metod är kongenial med detta ”andra” syfte, som tycks regleras av ett slags ”rule of faith”. Hur denna preciseras och upprätthålls är däremot inte helt klart. Ett annat möjligt svar är att församlingen gemensamt ska pröva förkunnelsen. Artikelförfattaren uppfattar att denna prövning i Pingströrelsen skett i predikantgemenskapen snarare än i den lokala församlingen. ❀

INTRODUKTION

I den här artikeln diskuteras hur en rörelse som den svenska Pingströrelsen kan skydda sig mot vilseledande läror, givet den tolkningspraktik som rörelsens förkunnare använder sig av när de predikar de bib-

liska texterna.¹ Jag tar min utgångspunkt i den rapport om pingstkyrkan i Knutby som publicerats av Institutet för Pentekostala Studier (IPS): *Entusiastisk kristendom och fanatism i Knutby: Reflektioner och lärdomar från ett forskningsprojekt*.² Framför allt två artiklar i rapporten diskuterar predikningar och lära i Knutby: Hans Sundberg och Pontus Tunhavs ”Lärorna i Knutby: En studie av förkunnelsen åren 2001–2006” och Joel MacInnes och Andreas Wessmans ”Hör vad Anden säger! Bibelsyn och bibelbruk i karismatisk miljö”.³ En möjlig invändning mot denna utgångspunkt är att Knutby är ett väldigt speciellt exempel och att det krävs extrema situationer för att läror som den om Kristi brud ska kunna uppstå och än mer accepteras. Detta är en rimlig invändning. Men min användning av de båda artiklarna motiveras av att de inte enbart behandlar det unika fallet utan också relaterar mer generellt till Pingströrelsens tolkningspraxis och till hur förkunnelse kan prövas. Förutom de nämnda artiklarna kommer jag att hänvisa till mina egna studier av pingstpastorers tolkningspraktik,⁴ samt till studier om så kallad pentekostal hermeneutik. Inledningsvis presenteras de båda artiklarna från rapporten. Därefter diskuterar hur skyddet mot vilseledande förkunnelse kan upprätthållas under tre rubriker: 1) Exegetik och textutläggande förkunnelse; 2) ”Rule of faith”; och 3) Församlingen prövar. Rubrikerna är av något olika karaktär då de två första handlar om vad förkunnelsen prövas mot medan den tredje rubriken också handlar om vem som prövar. Avslutningsvis drar jag några slutsatser och föreslår ämnen för vidare forskning.

¹ Med vilseledande läror avses här läror som går emot den egna tolkningstraditionen.

² Ulrik Josefsson och Magnus Wahlström (red.), *Entusiastisk kristendom och fanatism i Knutby: Reflektioner och lärdomar från ett forskningsprojekt* (Forskningsrapporter för IPS, 8; Uppsala: IPS, 2021).

³ Hans Sundberg och Pontus Tunhav, ”Lärorna i Knutby: En studie av förkunnelsen åren 2001–2006”, sidorna 115–159 i Josefsson och Wahlström, *Entusiastisk kristendom*; Joel MacInnes och Andreas Wessman, ”Hör vad Anden säger! Bibelsyn och bibelbruk i karismatisk miljö”, sidorna 159–181 i Josefsson och Wahlström, *Entusiastisk kristendom*.

⁴ Framför allt Greger Andersson, ”Pentekostal hermeneutik: Hur tolkar svenska pingstpredikanter Bibeln?”, *SJLT* 7 (2020): 1–18. Studiets empiri var predikningar som publicerats på webbsidan *Söndag belä veckan* (<https://www.sondaghelaveckan.se/>) med datering den 19 januari 2020, där kyrkan hade ”pingst” i namnet.

BIBELFÖRKUNNELSE OCH LÄRA I KNUTBY

Sundberg och Tunhav har studerat ett stort antal predikningar från Knutby och bland annat granskat de olika predikanternas stil och betoningar.⁵ Främst har de dock fokuserat på några centrala läropunkter. Artikelförfattarna konstaterar att det inte tycks föreligga någon större skillnad mellan förkunnelsen i Knutby och den övriga Pingströrelsen på de aktuella områdena. I en del fall anser de att Knutby ligger närmare den tidiga Pingströrelsen än vad övrig nutida Pingströrelse gör. Detta gäller förstås inte för läran om Kristi brud. Men författarna uppfattar att det finns nyansskillnader mellan Knutby och Pingströrelsen vad gäller guds-bild, ledarskap, lydnad, eskatologi, uppdelningen av människan i kropp, själ och ande, etcetera. Jag tolkar det som att de menar att summan av dessa nyansskillnader, tillsammans med församlingens exklusivitet och dess längtan efter ett rikare och mer överlåtet kristet liv, motverkat den kritiska prövningen och på så vis möjliggjort för vilseledande läror. Detta är ett viktigt ämne som förutsätter att en viss förkunnelse tillsammans med dynamiken i en grupp kan stå i konflikt med en kritisk prövning. Jag kommer dock inte att fördjupa mig i denna fråga i den här artikeln.⁶

MacInnes och Wessman utgår från ett mindre material, främst några utsagor av ledare i Knutby. Temat för artikeln förefaller vara hur man givet ett nutida pentekostalt perspektiv kan undvika problem med vilseledande förkunnelse. Liksom Sundberg och Tunhav beskriver de Pingströrelsen som biblicistisk,⁷ men de anser att de problem de diskuterar inte ska härledas till bibelsynen utan till hermeneutiken.⁸ Detta fokus

⁵ Det rör sig om cirka 200 predikningar från 2001–2006 (Sundberg och Tunhav, "Lärorna", 116).

⁶ En annan fråga som relaterar till Knutbyrapporten är vilket skydd som finns i den lokala församlingens organisation och strukturer, till exempel en demokratisk ordning. Kanske var syftet med inslag i den tidiga Pingströrelsen som att äldste var förordande på livstid och att man inte fick driva projekt vid sidan av församlingen ett slags "tröghet" som i en karismatisk miljö skulle hindra "överslag". I tider då sådana "överslag" inte betraktats som det överhängande problemet utan man i stället bekymrat sig för motsatsen har man ibland valt att ta bort dessa "motstånd".

⁷ MacInnes och Wessman, "Hör", 163.

⁸ MacInnes och Wessman, "Hör", 164.

på hermeneutiken är intressant då tidiga pingstvännen i allmänhet i stället hävdade att de helt enkelt ”läste som det står”. Man kan lägga till att Pingströrelsen har beskrivits som en restaurationsrörelse snarare än en reformrörelse, eftersom man ville återställa en äkta och ursprunglig kristendom baserad på Bibeln snarare än på mänskliga traditioner. Sammantaget indikerar detta att man uppfattade att man läste skriften obunden av andras tolkningar och olika tolkningsmetoder. Ett sådant synsätt öppnar för nya tolkningar både av skriften och den kristna läran. MacInnes och Wessman diskuterar detta och försöker hitta en balans mellan *sola scriptura* och värdet av att lyssna till och respektera den kristna traditionen. Det är förstås inte svårt att se att en sådan balansakt borde skydda mot läror som den om Kristi brud. Men man kan också konstatera att Pingströrelsen avvikit från traditionen i till exempel läran om andedopet och den fria församlingen. I båda fallen har man hävdat att man har stöd i de bibliska texterna. Pingströrelsen har alltså dels menat att skrifterna är öppna och tillgängliga för dem som läser som det står, dels frimodigt omprövat tidigare tolkningar.

EXEGETIK OCH TEXTUTLÄGGANDE FÖRKUNNELSE

Ett första möjligt svar på frågan om hur man säkerställer att predikanter gör rättvisa åt texterna och inte förkunnar felaktiga läror är att de bör ägna sig åt textutläggande förkunnelse baserad på goda exegetiska analyser. Detta förslag stöds av MacInnes och Wessman.⁹ Förslaget beskrivs ibland som evangelikalt.¹⁰ De som företräder detta svar anser att predikanter genom att analysera och utlägga texterna på ett metodmedvetet och systematiskt sätt ska försöka göra rättvisa åt de bibliska författarnas intention. Risken är annars att predikanten inte hör vad texterna säger och i stället läser in betydelser som inte finns i texterna. Syftet med

⁹ MacInnes och Wessman, ”Hör”, 165–168.

¹⁰ Se Jan-Åke Alvarsson, ”Pentekostal hermeneutik i praktiken”, sidorna 289–306 i *Om Pingströrelsen: Essäer, översikter och analyser*, redigerad av idem (Skellefteå: Artos, 2014).

detta anslag är alltså både att skydda texterna från subjektiva tolkningar och att ge predikanter redskap att verkligen lyssna noga på texterna. Dessutom, säger man, kan församlingen både följa med i texten och – givet att metoden är genomskinlig och rationell – pröva de tolkningar som predikanten gör.¹¹

Resonemanget tycks förutsätta att man för att förstå en text måste försöka förstå författarens avsikt med det skrivna. Detta antagande är omdiskuterat och kritiker hänvisar till tolkningsteoretiska texter som W. K. Wimsatt och M. C. Beardsleys artikel ”The Intentional Fallacy”.¹² Det som vanligen åsyftas när man talar om att söka författarens intention bör dock uppfattas som en ambition att skapa en hypotes om intention baserad på en texts genre och form och på en analys av den relevanta kontexten. Det Wimsatt och Beardsley med flera vänder sig emot är inte detta utan ett försök att finna en texts mening utanför texten själv, genom en analys av författaren, dennes liv och åsikter. Men kritiken mot intentions-tolkning gäller inte enbart det Wimsatt och Beardsley beskriver utan rör också det faktum att texter reser genom tiden och att det i mötet med nya läsare uppstår nya betydelser. Frågan blir i det senare fallet snarare om – och i så fall hur – dessa nya betydelsenivåer ska relateras till textens historiska betydelse och författarens intention.

Men bibelexegetik och textutläggande förkunnelse har även ifrågasatts av andra skäl. Jag nämner några av dessa. För det första har det hävdats att anslaget inte överensstämmer med hur de bibliska författarna själva tolkade texterna. Detta argument relaterar nära till frågan om kyrkan ska förkunna alla de många *orden* och försöka göra rättvisa åt intentionen bakom varje enskilt ord eller om uppgiften är att förkunna *ordet*, och om

¹¹ Det finns många metodböcker som argumenterar för detta synsätt, se till exempel Gordon Fee och Douglas Stuart, *Att läsa och förstå Bibeln: En handbok* (Kumla: HF, 1994); Sidney Greidanus, *The Modern Preacher and the Ancient Text: Interpreting and Preaching Biblical Literature* (Grand Rapids: Eerdmans, 1988); eller Haddon W. Robinson, *Biblical Preaching: The Development and Delivery of Expository Messages* (Grand Rapids: Baker Academic, 2001).

¹² W. K. Wimsatt Jr. och M. C. Beardsley, ”The Intentional Fallacy”, *The Sewanee Review* 54/3 (1946): 468–488; jfr. W. K. Wimsatt, *The Verbal Icon* (Lexington: University of Kentucky Press, 1954).

inte det i så fall innebär att man betraktar Bibeln som en helhet i vilken enskilda texter kan ha en betydelse som går utöver de första författarnas intention. Det senare ämnet diskuteras i olika metodböcker, inte minst gäller diskussionen hur man kan göra rättvisa åt gammaltestamentliga texter i deras egen kontext samtidigt som man läser dem i relation till den frälsningshistoriska tolkning som används i Nya testamentet och i kyrkan.¹³ Här finns en intressant spänning mellan en syntetiserande läsning som tenderar att läsa hela Bibeln som ett ord, en text, och en historisk (exegetisk) läsning som vill göra rättvisa även åt texter som skaver mot en sådan syntetisering.

Det syntetiserande anslaget framträder bland annat i det som Kenneth J. Archer beskriver som bibelläsningmetoden, en metod som ”consisted of stringing together a series of scriptural passages on a given topic”,¹⁴ och som sägs ha använts av pentekostaler. Så talar en predikant i min empiri om ”heliga händer” och rör sig fritt mellan texter i Gamla och Nya testamentet där ordet ”händer” ingår.¹⁵ En annan utgår från en text i Jesaja som handlar om att ”skaka dammet av sig” och följer sedan detta tema. Ytterligare en annan för samman texter från Jes 43 med Ef 4 och utlägger sedan temat ”förnyelse” i Bibeln. Visserligen händer det att predikanterna hänvisar till den historiska situationen, men de tycks i allmänhet utgå från att texterna belyser varandra och att man kan röra sig fritt mellan dem.¹⁶

En andra möjlig invändning mot exegetiskt baserad textutläggande förkunnelse är att denna inte är förenlig varken med Pingströrelsens tradi-

¹³ Se till exempel Sidney Greidanus, *Preaching Christ from the Old Testament: A Contemporary Hermeneutical Method* (Grand Rapids: Eerdmans, 1999).

¹⁴ Kenneth J. Archer, *A Pentecostal Hermeneutic: Spirit, Scripture, and Community* (Cleveland: CPT Press, 2009), 62.

¹⁵ Den empiri som här åsyftas har nämnts ovan, se fotnot 4 ovan.

¹⁶ Vid ett tillfälle markerar en förkunnare ”skillnad” när hen gör en poäng av att Jesus i Luk 4 avbryter citatet från Jes 61 före orden om domen. Predikantens poäng är att Jesus inte ska döma. Det tycks vanligare att helt enkelt utlämna vissa inslag i texterna. I predikan om ”heliga händer” läser predikanten 5 Mos 28:12: ”Herren ska öppna för dig sitt rika förrådshus, himlen, för att ge regn i rätt tid åt ditt land och välsigna alla dina händers verk. Du ska ge lån åt många hednafolk men själv ska du inte låna av någon.” Hen talar sedan om Guds syn på arbete, välsignelse med mera, men utlämnar orden om lån.

tionella anspråk på att läsa ”som det står” eller med anslaget – som ofta beskrivs som typiskt pentekostalt – att tolka texterna i relation till egna erfarenheter.¹⁷ Det senare är emellertid inte en given motsättning eftersom man kan hävda att frågan om vad texterna betyder för dagens läsare mycket väl kan utgå från en analys av deras historiska betydelse. Men Jan-Åke Alvarsson, som skiljer mellan pentekostal och evangelikal hermeneutik, skriver:

Medan evangelikaler ... lärt sig att först läsa texten, sedan fundera kring den och tolka den (gärna med hjälp av speciella tolkningsmodeller), och slutligen utlägga den, följde pingstvännerna en helt annan metod. De började ofta i vittnesbördet. Utifrån det man upplevt läste man sedan Bibeln och fann likheter mellan sina egna upplevelser och Bibelns skildringar.¹⁸

Alvarsson förklarar att en pingstvän inte börjar med att försöka förstå en text i dess socio-kulturella kontext för att på så vis komma åt författarens mening utan ”gör alltså ofta helt annorlunda. Bibelordets mening, så som det tolkas i ljuset av ens egna erfarenheter, och så som det upplevs, i inspiration från den Helige Ande är det som förkunnas.”¹⁹ Alvarsson förklarar senare att pingstvännen inte uppfattar en enda sann mening i texten.²⁰

Tanken att tolkning baseras på erfarenheter är intressant och tycks vara i linje med uppfattningen att det narrativa tänkandet innebär att förväntningar baseras på erfarenheter (”experiences and expectations”). Men både i de bibliska texterna och i en del förkunnelse kan man snarare uppfatta att tro är att ha förväntningar som *bryter* med tidigare erfarenheter. Hur som helst, om antagandet att pingstvännen tolkar Bibeln utifrån – eller i dialog med – sina erfarenheter stämmer borde man kunna analysera pingstvännens erfarenheter utifrån förkunnelsen och förändringar i förkunnelsen. Detta skulle vara ett intressant studium.

¹⁷ För ett exempel se Greger Andersson, ”To Live the Biblical Narratives: Pentecostal Autobiographies and the Baptism in the Spirit”, *PentecoStudies* 13/1 (2014): 112–127.

¹⁸ Alvarsson, ”Pentekostal hermeneutik”, 294.

¹⁹ Alvarsson, ”Pentekostal hermeneutik”, 294.

²⁰ Alvarsson, ”Pentekostal hermeneutik”, 295.

I mitt material framträder erfarenhetstolkningen på flera olika sätt. Så tycks Jesus ord om att den som dricker det vatten han ger aldrig mer ska törsta inte stämma med predikanternas erfarenheter, varför en predikant förklarar:

Vi kan ju dra det, det är ju så enkelt som att varför skulle jag bara vilja ha en kram av en person som jag älskar en gång i livet, och sen aldrig mer? Det är väl korkat? När man älskar en person så vill man ju vara med den. Man längtar ju efter att vara med den. Eller hur? Så får det vara även med Jesus. Alltså, vi får vara törstiga, fast vi är kristna. Vi får längta efter Jesus, fast vi är frälsta.

Den förklarande domänen är en ”kärleksrelation”, för att texten ska passa in i denna kontext måste Jesus ord tolkas om.

Den vanligaste formen av erfarenhetstolkning är ett slags analogi-tolkning där förkunnaren antingen – vilket är ovanligt – ser en analogi mellan de mottagare en text riktar sig till och predikantens åhörare eller, vilket är vanligare, tolkar de bibliska karaktärernas erfarenheter i dialog med sina och åhörarnas egna erfarenheter.²¹

PINGSTFÖRKUNNARES HERMENEUTIK

Alvarsson och andra antyder att den traditionella exegetiska metoden utgår från en förlegad syn på texttolkning och texters mening och tycker sig kunna se likheter mellan pingstpastorers tolkning och poststrukturalis-

²¹ Se också Roland Spjuth, ”Gamla testamentet och systematisk teologi om det kristna livet,” *HYBRID 1* (2023): 84–105. Det skulle vara intressant att göra ett större studium av vilka texter och teman i Gamla testamentet som förkunnare hänvisar till. I mitt material, som är för litet för att det ska gå att generalisera, finns flera hänvisningar till skapelsen och syndafallet, en rad hänvisningar till bibliska karaktärer i utsatta situationer och ett antal referenser till senare delen av Jesaja bok. När det gäller bibliska karaktärer hänvisar en förkunnare till Davids och Jonas misslyckanden och att de ändå upprättas av Gud. En annan talar om hur Gud leder, och berättar sedan utförligt om Mose och Ester. Exemplet ska illustrera ”att vi är i gott sällskap med människor som har gått före, som har faktiskt haft samma känsla. Tack och lov, det är inte någonting nytt. För genom hela Bibeln så möter vi människor som har upplevt samma känsla [känslan av att det inte alltid är så lätt att veta Guds väg, min anm.]” En annan predikant utgår ifrån 2 Mos 17 för att förklara hur man som kristen är beroende av Gud. Predikanten anknyter även till berättelserna om Elia och Hagar.

tiska eller postmoderna tolkningsteorier.²² Jag är skeptisk till detta och uppfattar snarare att Pingströrelsens förkunnare förutsätter att det är samma Gud och samma Ande som verkar i deras liv som i Skrifterna. De och deras åhörare befinner sig alltså i samma värld som de personer som skildras i texterna. Av samma skäl är jag tveksam till att Pingströrelsens läsning av Apostlagärningarna utgick (utgår) från en teori om författarens syfte (en lukansk teologi). I stället verkar man ha antagit att man själva var delaktiga i det historiska förlopp som skildras i boken och att Anden fortfarande verkar på samma sätt. En sådan tolkning går att förena med ett historiskt anslag. Däremot kan man undra om den gör rättvisa åt texternas genre.²³

Nu är Alvarssons ambition i den refererade artikeln nog inte att redogöra för pingstvänners kunskapssyn eller deras teorier om hermeneutik. Det han diskuterar är i stället enligt artikelns rubrik ”Pentekostal hermeneutik i praktiken”. Utifrån en analys av bibelbruket försöker han sluta sig till vilken bibelsyn och tolkningsmetod som ligger till grund för och avspeglas i detta bruk. Likt flera andra forskare fokuserar Alvarsson framför allt tidig Pingströrelse. I den av mina studier som jag hänvisar till utgår jag i stället från nutida förkunnelse av pingstpastorer. I likhet med Alvarsson uppfattar jag att problemet är – om nu den exegetiska metoden och textutläggande förkunnelse skulle vara svaret på artikelns inledande fråga – att pingstpredikanter i allmänhet inte tycks använda sig av denna typ av förkunnelse. Man kan till och med fråga sig om åhörarna vant sig av med (om man nu någonsin varit van vid den) att lyssna på sådan förkunnelse. Men jag knyter inte den praktik som framträder i min studie till en speciell bibelsyn eller uppfattning om tolkning utan till ett syfte, ett särskilt ”görande”. Med hänvisningar till bibeltexter, bilder och berättelser försöker predikanterna inspirera åhörarna att hålla fast vid och fördju-

²² Alvarsson, ”Pentekostal hermeneutik”. Detta drivs ännu tydligare av Archer, *Pentecostal Hermeneutic*.

²³ MacInnes och Wessman, ”Hör”, 165–168, diskuterar och kritiserar den ”Pentekostala” invändningen mot exegetik och textutläggande förkunnelse och det man beskriver som en postmodern uppfattning.

pa sig i sin tro och sitt uppdrag. Syftet med predikningarna tycks alltså inte vara textutläggande. De tycks inte heller ha kommit till för att generera ny lära.²⁴ Utan att ta ställning till om detta är bra eller dåligt kan man konstatera att urvalet av texter och tolkningen av dem förefaller mycket fritt.

Min tolkning är alltså att predikningarna inte ska förstås som präglade av en särskild hermeneutik, i stället handlar det om pragmatik, det vill säga vad predikanterna ”gör” när de predikar och vad de vill åstadkomma med sin förkunnelse.²⁵ Det är detta syfte som bestämmer hur de agerar. Det finns därför inget skäl att anta att de predikanter jag studerat inte skulle kunna genomföra textutläggande förkunnelse baserad på exegetiska analyser. Min poäng är att de helt enkelt valt att göra något annat. Kanske skulle man kunna säga att deras förkunnelse hör till en annan *genre*. Det innebär att predikanterna inte gör ”fel” i relation till en viss metod, eftersom de ”gör” något annat än det metoden förutsätter. De metoder de i stället använder kan förväntas vara kongeniala med deras syfte. Härav följer också att detta sätt att förkunna texterna antagligen inte är begränsat till just Pingströrelsen (eller ens till tolkningen av texter i religiösa sammanhang).²⁶ Skönlitteratur används ofta på ett liknande sätt som ett slags stimulus som ska generera frågor som relaterar till läsarnas eller åhörarnas

²⁴ MacInnes och Wessman, ”Hör”, menar att bibeltexterna kan användas för olika syften, men påpekar att ”det som kräver mer varsamhet är när man skall grunda kristen dogmatik och lära. All kristen dogmatik och lära bör vara grundad och rotad i Skriften” (171).

²⁵ Dan Sperber och Deidre Wilson uttrycker i boken *Relevance: Communication and Cognition* (Oxford: Blackwell, 1995) tanken att relevans är centralt i pragmatisk språk- och kommunikations-teori. Syftet med kommunikation är, menar de, att modifiera och förstärka vår förståelse av världen. Detta sker i en kontext, det vill säga i det vi antar är en gemensam förståelse. Detta, tillsammans med föreställningen om att vi kommunicerar så enkelt och tydligt som möjligt, beskrivs som den förväntade relevans som styr kommunikation. Applicerat på mitt resonemang innebär detta att jag antar att innehåll och form i de predikningar jag studerat måste förstås som relevanta givet predikanternas syfte.

²⁶ Om jag har rätt är det närmast irrelevant att jämföra förkunnelse i Pingströrelsen med akademisk exegetik. I stället bör förkunnelse i ett sammanhang jämföras med förkunnelse i andra sammanhang. Läsaren kan gärna jämföra mina iakttagelser med den förkunnelse som presenteras i andra artiklar i denna volym.

livsvärld.²⁷ Det kan gälla såväl poetiska formuleringar som de karaktärer i situationer som återfinns i berättande litteratur.

Det finns dock en intressant skillnad mellan predikningar och den typ av tolkning av skönlitteratur som jag hänvisat till. Denna skillnad relaterar till det för artikeln centrala begreppet ”lära”. Även om de predikningar jag studerat inte framstår som uttalat dogmatiska gör predikanterna påståenden om det kristna livet och den kristna läran baserat på de texter de läser och tolkar. De ”öppnar” alltså inte bara texten för sina åhörare utan de förkunnar ”sanningar” genom texterna. Detta kan uppfattas som ”lära” även om förkunnarna inte argumenterar systematiskt för nya teologiska synsätt av typen andedop eller den fria församlingen.

Predikanterna jag analyserat adresserar det som de uppfattar som en retorisk situation (en förändringsbar situation). I flera fall handlar det om att de vill utmana åhörarna att fördjupas i sitt kristna liv. För att åstadkomma detta betonar de närheten mellan texterna (textvärlden) och åhörarnas liv (livsvärlden). Ibland, som i Tomas Sjödins predikan ”reservkraft”, betonas skillnaden mellan textvärld och livsvärld, men vanligare är att predikanterna betonar likheten.²⁸ Jag har beskrivit anslaget med uttrycket ”då som nu, de som vi”, eftersom predikanterna i mitt material gång på gång upphäver gränsen mellan textvärld och livsvärld. Detta kan ske genom att åhörarna placeras in direkt i texterna. En predikant säger till exempel: ”därför när Paulus säger till Timoteus, så säger han: ’Ingen får förakta dig’. Så är det ungefär som om Jesus säger det till dig som kristen, han säger det till mig, ’ingen ska förakta dig’”, samma predikant säger senare:

Gud, hur tänkte du egentligen när du gav det här i tolv lärjungars händer att förmedla frälsning och upprättelse till människor? Men han gjorde

²⁷ I sammanhang där man använder litteraturundervisning för exempelvis blivande läkare kan man stöta på en litteraturanvändning som är snarlik den man möter i pingstpredikningar se till exempel Rita Charon, *The Principles and Practice of Narrative Medicine* (New York: Oxford University Press, 2017).

²⁸ Jag har analyserat Sjödins predikan i Greger Andersson, ”Theology on the Borderline of Narrative: Two Sermons as Test Cases”, sidorna 197–218 i *Borderliners: Searching the Boundaries of Narrativity and Narratology*, redigerad av Per Krogh Hansen (Köpenhamn: Forlaget Medusa, 2009).

det. Han valde oss att ta emot guld ifrån himmelen för att ge det vidare. Så du är skapad och det är något värt i den du är. Och du har ett uppdrag, och det är något värt i det du gör.

En predikant läser Jes 40:27ff. Hen ger sedan en kort förklaring till bakgrunden för att sedan direkt koppla an till sina åhörare: ”Nej, men Herren påminner dem om att, så är det inte. Utan Herren, han är med. Han ser oss. Han vet hur vi har det.”

Ibland knyts textvärld och livsvärld samman i ett slags symbolisk eller närmast allegorisk form. Här följer några exempel. I en predikan om ”heligga händer” återger predikanten hur Paulus skakar av sig en orm:

Åh vilken underbar bild han ger oss, eller hur! Det är så du ska behandla ormar hör ni. Nu talar han inte om fysiska ormar alltså. När du blir biten, så skaka av dig i elden!

Samma predikant refererar sedan till uppväckandet av Lasarus och säger att detta att Lasarus blev uppväckt och kom ut ur graven men fortfarande behövde befrias från bindlarna är en bild för hur många kristna lever. Denna metod leder också till att predikanterna applicerar det som de uppfattar som åhörarnas uppfattningar på bibliska personer. En predikant som refererar till lärjungarnas fråga i Apg 1 om Jesus nu ska uppräta riket, förklarar:

De tänker på deras egen dröm, på sin egen längtan. De tänker på vad de vill ha ut, vad de ska få av Jesus. Det finns en risk att vi fastnar i konsumtionstänkandet. Vad får jag ut av det här? Passar gudstjänsten mig? Var det min musikstil? Hur skötte sig predikanten? Och så funderar vi på vad vi ska få ut. Det ligger en fara i det där.

I en predikan från texten där Josua ber solen att stå stilla säger predikanten:

Var håller liksom solen på att gå ner, så att du inte hinner, eller det funkar inte? Vad är det där som Gud måste gripa in i ditt liv, det som är fullständigt omöjligt på din egen hand, utan det enda du kan göra är att i desperation säga till Gud: Sol, stå still, för att du med ditt liv ska kunna förhårliga Jesus? Vad är det där omöjliga i ditt liv, som du måste säga sol, stå still?

En predikant läser 2 Mos 17:11–12 om hur Mose ber med lyfta händer när Josua strider mot Amalek och säger sedan:

Det är en fantastisk bild för oss hur vi kan arbeta med evangelisation och vittnande hör ni. Att några ber och några är ute på fältet. Det är en underbar kombination.

En annan hänvisar till en ekonomisk rapport om pingstväckelsen i Afrika, citerar orden från Ps 23 om att ”han för mig till vatten där jag finner ro” och säger: ”Jag gillar den liksom distinktionen. Den finns genom hela Bibeln. Här är vattnet, men du får dricka. Vi ska inte dricka åt dig.” Det finns många liknande exempel i materialet.

Dessa exempel visar hur predikanterna på olika sätt tillämpar en metod som präglas av frågan ”var finns jag, eller åhörarna, i texten?”, det vill säga, på vilket sätt är dessa texter relevanta i våra liv och i den situation där vi nu befinner oss. Ofta använder man sig av ett slags ”bredvidställning” där bilder eller berättelser ställs sida vid sida med de bibliska texterna. Härigenom både tolkas och tillämpas dessa texter på åhörarna och deras liv. Det skulle förstås gå att kritisera denna tolkningsmetod. Inte minst skulle man kunna hävda att förkunnarna inte riktigt lyssnar på texterna och därmed riskerar att enbart använda texterna för att förkunna de budskap de vill förmedla. Texterna får då inte tillfälle att på allvar vara en ”den andre” som åhörarna möter i en hermeneutisk dialog. Det gäller inte minst texter som inte riktigt passar det budskap förkunnarna vill förmedla och som de därför, medvetet eller omedvetet, undviker. En annan risk är att det över tid sker långsamma glidningar eller betoningförskjutningar i läran som förkunnas. Det rör sig alltså om tre kritiska punkter. Den första som rör urvalet av texter och teman, gäller även förkunnare som förordar textutläggande förkunnelse och exegetisk metod, eftersom även de kan komma att välja bort texter och teman. I flera kyrkor försöker man hantera denna punkt genom någon form av predikosystem. Den andra kritiska punkten, som då inte gäller i samma grad för textutläggande förkunnelse, rör frågan om texterna verkligen kommer till tals i förkunnelsen. Slutligen, och det är centralt för ämnet som avhandlas i den här artikeln, kan man fråga sig hur åhörarna kan pröva en förkunnelse

som saknar en tydlig metod och rör sig fritt mellan texter och i tolkningen av texter.

“RULE OF FAITH”

Om man tänker sig att pingstpredikanter i allmänhet utför en annan tolkningsakt än den som beskrivs i handböcker om textutläggande förkunnelse baserad på exegetiska analyser och förutsätter att de gjort detta val antingen för att det bättre tjänar deras syfte med predikningarna eller för att det bättre stämmer med deras syn på bibeltolkning, blir frågan hur kyrkan i så fall kan skydda sig mot vilseledande förkunnelse. Ett möjligt svar på denna fråga är att skyddet finns i ett slags ”rule of faith”. Uttrycket användes i den tidiga kyrkan för den gemensamma tron.²⁹ Det var denna ”rule of faith” som gjorde att man kunde använda tolkningsmetoder som kan framstå som godtyckliga, som allegorin, eftersom predikanternas tolkningsutrymme begränsades av att de inte fick gå emot den gemensamma tron. Syftet med metoder som allegorin var inte heller att komma upp med nya läror utan att illustrera, levandegöra, påminna eller utmana åhörarna med hjälp av texterna. Jag menar att detta även gäller för de pingstpredikningar jag analyserat.

De predikningar jag studerat håller sig i stort sett till samma budskap oavsett vilka texter eller teman predikanterna relaterar till:

Gud, som skapat allt, har sänt sin son Jesus Kristus för att frälsa världen. Jesus har tagit människans synd och erbjuder henne ett nytt liv. När en person blir kristen får hon Anden, eller också sker detta vid andedopet.

²⁹ Greidanus, *Preaching Christ*, 78, säger till exempel om Ireneus att ”he insisted that every passage be understood in its own context, and that every passage be interpreted in the framework of ‘the rule of the truth.’ It appears that this ‘rule of the truth,’ also called ‘rule of faith,’ is a forerunner of the later creeds of the church. The ‘rule of faith’ also functions to center interpretation on Jesus Christ”. Han hänvisar senare till Augustinus och säger att denne visserligen sökte de mänskliga författarnas intention men att han ”relativizes historical interpretation in the broader context of Scripture and the ‘rule of faith’ ... For Augustine, allegorical interpretation is acceptable as long as it does not deny the historicity of the account, and the resultant teaching does not contradict the ‘rule of faith’” (101). På sida 182 säger Greidanus själv att ”systematic theology functions as the ‘rule of faith’ which sets the boundaries of valid interpretation” men han klargör sedan att ”only the text—understood in its biblical and redemptive historical context—provides the focus of the sermon”.

Hon kommer också med i en ny gemenskap. Trots frälsningen och Anden är den troende fortfarande trasig och har behov. Församlingen ska därför vara öppen, välkomnande och kärleksfull. Men kristna arbetar på sin frälsning. Det innebär att de söker sig mot Gud/Jesus för att förvandlas av Anden. När de söker sig närmare Jesus kommer de också närmare varandra. Alla kristna är indragna i missionen, en rörelse som börjar hos Gud och som präglar Nya testamentet. Missionen bärs av de troendes vittnesbörd, deras berättelser. Också detta kräver att de lever nära Jesus och låter sig förvandlas. Förvandlingsprocessen kan dock motverkas av djävulen, tidsandan, livets allmänna svårigheter, och av att man inte håller fast vid centrala kristna praktiker som bibelläsning, lyssnande på Guds röst, vittnande, bön, med mera. För att förkunna detta och för att inspirera, påminna, uppmuntra och undervisa använder förkunnarna de heliga texterna.³⁰

Det finns kritiska invändningar som kan anföras mot idén om att förkunnelsen ska regleras av en "rule of faith". En invändning är att texterna inte tillåts säga något som bryter med den etablerade tron. Det som kännetecknar kyrkliga reform- eller restaurationsrörelser är ju, som redan nämnts, en önskan om att stå fri från traditioner för att kunna söka sanningen i skriften. Ett intressant inslag i Arthur Sundsteds fembandsverk om den svenska Pingströrelsens historia är när han återger hur pingstvännen sökte komma fram till rätt lära under olika typer av bibelveckor.³¹ De samtal som refereras är ofta mycket initierade.

Dessutom, om läran inte garanteras av en tolkningsmetod utan av ett slags "rule of faith" blir frågan hur denna "rule of faith" säkerställs och upprätthålls, i synnerhet om den inte är formaliserad och uttalad. Hur säkerställer man till exempel att det inte sker glidningar i läran och att inte "the rule of faith" förändras över tid. Ulrik Josefsson och Magnus Wahlström hänvisar till två studier av pingstpredikningar och talar om perspektiv som "omformulerats eller försvunnit in i tystnad". För det första är eskatologin starkt nedtonad, för det andra betonas inte det egna

³⁰ Andersson, "Pentekostal hermeneutik", 10.

³¹ Arthur Sundstedt, *Pingstväckelsen* (Stockholm: Norman, 1969–1973).

utanförskapet lika starkt som tidigare, och slutligen, säger de, går bilden av andedopet ”isär”. Författarna förklarar:

I de båda predikostudierna är det pingstspecifika talet om andedop med tungotal i stort sett frånvarande till förmån för betoningen på att göra starka personliga erfarenheter men då oftast i relation till Jesus snarare än Anden.³²

Min analys av nutida predikningar bekräftar ett par av dessa punkter, inte minst nedtonandet av eskatologin. Men förskjutningar innebär inte bara att saker tonas ner. Det uppstår också ny gemensam förståelse. Det är numera vanligt att förkunnare har ett gemensamt ”vetande” om vad lovsång är eller vad Paulus åsyftar när han i 1 Kor 12 talar om ”kunskapens ord”. Den här typen av förändringar skulle vara värda mer omfattande studier. Har de här förändringarna verkligen skett? Hur ska de i så fall förklaras och förstås? De förskjutningar som jag syftar på här blir ofta bara synliga om man gör jämförande studier med tidigare förkunnelse eller med en formaliserad lära.

FÖRSAMLINGEN PRÖVAR

Ett ytterligare förslag på hur man kan skydda kyrkan mot vilseledande förkunnelse, som framförs i den nämnda rapporten och i exempelvis Kenneth J. Archers *A Pentecostal Hermeneutic*, är att församlingen prövar förkunnelsen. Som vi sett anförs detta argument även av de som förespråkar exegetik och textutläggande förkunnelse. Men de senare menar att förutsättningen för denna prövning är att predikanten håller sig till en text och använder en genomskinlig och tydlig metod, så att församlingsmedlemmarna kan följa med i och förhålla sig till predikantens tolkning. MacInnes och Wessman tycks resonera på ett liknande sätt när

³² Ulrik Josefsson och Magnus Wahlström, ”Pingst i rörelse och samfund: En analys av Pingst – fria församlingar i samverkan”, sidorna 121–168 i *Pentekostalismen i Sverige på 2020-talet*, redigerad av Jan-Åke Alvarsson (Skellefteå: Artos, 2021), 153.

de skriver att församlingsmedlemmarna behöver utbildas till ”goda läsare”.³³

Om predikanter inte använder sig av textutläggande förkunnelse är det svårare att förstå hur församlingen ska pröva förkunnelsen: Är det i relation till sina erfarenheter eller kanske utifrån någon form av andlig bedömning? Marianne Gaarden konstaterar i *The Third Room of Preaching* att predikanter ofta bedöms utifrån hur äkta de känns, det vill säga om de själva tror på det de säger, snarare än utifrån vad de faktiskt säger.³⁴ Gaardens iakttagelser antyder att det finns flera faktorer som spelar in när åhörare bedömer en predikan. På ett övergripande plan är ändå problemet att predikanternas ”görande” inte är utformat för att inbjuda till den typ av prövning som ofta föreslås och som baseras på ett annat slags ”görande”. Det är helt enkelt svårt att göra exegetiska bedömningar av en fri tolkning som syftar till att uppmuntra åhörarna genom att skapa en dialog mellan deras livssituation och de bibliska texterna.

Men frågan om prövning gäller inte bara på ett individuellt plan. I själva verket tycks förslaget vara att det ska ske en kollektiv prövning av förkunnelsen. Det skulle vara intressant att empiriskt undersöka om detta sker, hur prövningen av förkunnelsen i så fall organiseras i olika kyrkor, samt förstås vad det är som prövas: är det texttolkningen, läran, stämningen, etcetera.³⁵ Sundberg och Tunhav menar, som nämnts ovan, att en av orsakerna till problemen i Knutby var exklusiviteten.³⁶ Visserligen nämner de att detta också kännetecknat Pingströrelsen i stort men de säger också att exklusiviteten drevs längre i Knutby. MacInnes och Wessman

³³ MacInnes och Wessman, ”Hör”, 165. Sundberg och Tunhav, ”Lärorna i Knutby”, 152, är inne på samma linje. De talar om att den höga bibelsynen och förväntan på Anden ska göra något nytt kan leda till tolkningar som uppfattas som uppenbarelse och skriver sedan: ”Här behöver församlingar och predikanter tränas i pentekostal bibelförståelse så att man får verktyg att pröva vad som är rimliga tolkningar av Bibeln. Det räcker inte att vare sig älska Bibeln eller att citera bibelord i en predikan för att vara ’biblisk’”.

³⁴ Marianne Gaarden, *The Third Room of Preaching: A New Empirical Approach* (Eugene, Oregon: Pickwick, 2021).

³⁵ Se Sundberg och Tunhavs fjärde förslag (”Lärorna i Knutby”, 177): ”Utforma en praktik för att pröva profetior, uppenbarelsen och tolkningar.”

³⁶ Sundberg och Tunhav, ”Lärorna i Knutby”, 143.

anknyter till samma tema såväl när de söker hitta en balans mellan *sola scriptura* och en respekt för traditionen som när de påpekar att församlingar i Pingströrelsen behöver varandra.³⁷ Det senare relaterar till frågan om hur man kan upprätthålla en gemensam prövning i en rörelse bestående av ”fria församlingar” – om gemenskapen är frivillig och öppen kan man ju välja bort deltagandet. Dessutom är frågan hur man kan kontrollera vad som sker i enskilda församlingar. Läser man Pingströrelsens historia tycks prövandet i första hand ha ägt rum i predikantkollegiet i samband med olika typer av bibelveckor. I Knutbyrapporten antyds att predikanterna där ställde sig utanför den typen av gemenskap och den prövning som kan förväntas ske där. Författarna argumenterar i de nämnda artiklarna för att den nya pastorgemenskapen i Pingströrelsen öppnar för denna ”kollegiala prövning”.³⁸

Vid sidan av frågan om hur prövningen går till kan man också fråga sig hur kvalificerad den är – granskas och prövas även de mindre och långsammare glidningar som innebär att vissa bibeltexter och teman försvinner ur förkunnelsen, som i det tidigare exemplet från Josefsson och Wahlström, eller att det sker betoningsförskjutningar som efterhand påverkar läran?

SLUTSATSER

Den Knutbyrapport jag referat till (*Entusiastisk kristendom och fanatism i Knutby: Reflektioner och lärdomar från ett forskningsprojekt*) visar på tolkningens betydelse och att även förkunnare som gör anspråk på att älska Bibeln och att läsa ”som det står” kan komma att förkunna vilseledande läror. Kanske är risken särskilt stor när man genom betonandet av lydnad och överlåtelse mer eller mindre sätter den kritiska prövningen ur spel.

³⁷ MacInnes och Wessman, ”Hör”, 172–175.

³⁸ Sundberg och Tunhav, ”Lärorna i Knutby”, 150; MacInnes och Wessman, ”Hör”, 172–175.

Trots att jag är förtjust i exegetik och textutläggande förkunnelse menar jag att det inte är denna metod som skyddar dagens Pingströrelse mot vilseledande läror. Predikanterna ägnar sig åt andra former av tolkning utifrån syftet att inspirera sina åhörare att fortsätta den kristna kampen och leva överlätna liv. Man söker därvid inte nya läror utan använder texterna för att illustrera de budskap man vill förkunna. Utan att bedöma om detta är bra eller dåligt kan man fråga sig om texterna verkligen kommer till tals och om det finns en risk att predikanter undviker texter eller tolkningar som man inte direkt uppfattar som passande för åhörarnas situation. Nu domineras predikningarna av en närhetsprincip som tonar ner avståndet, och av ett fokus på individen och dess liv. Risken är därvid att texten inte får vara ”den andre”, en främmande röst med ett främmande perspektiv som utmanar åhörarna. Detta kan möjligen förklaras av att predikanterna adresserar redan troende och vill inspirera dem att hålla fast vid sin tro, sitt annorlundaskap. Jag har inte ett färdigt svar på dessa frågor men skulle gärna se en fortsatt diskussion såväl om predikans roll som dess syfte.

Jag tror inte heller – men har inte studerat frågan – att predikningar prövas på ett systematiskt sätt i Pingströrelsen. Däremot kan man nog anta att många kristna är så beivrade i Bibeln och den kristna läran att de kan läsa av tydligt märkliga läror i förkunnelsen.

När det gäller den gemensamma läran som pingstpredikningar tycks förutsätta (”rule of faith”), kräver denna ett slags överenskommelser som man delar både lokalt och i relation till andra kyrkor och kyrkans tradition. Jag har hävdade att i ett sammanhang där läran inte är formaliserad kan det vara viktigt att göra studier genom vilka man kan observera mer långsamma och därmed mindre synliga förskjutningar i förkunnelsen. I artikeln har jag återkommit till flera förslag till vidare forskning. Jag återupprepar dessa förslag och några ytterligare här. I samtliga fall finns anledning att både komparera över tid och mellan olika delar av den kristna kyrkan.

Det finns gott om empiri tillgänglig för studiet av predikningar. Det torde därför gå att genomföra studier på större material och undersöka

vilka texter och teman som behandlas och vilka som utelämnas. En intressant delfråga i ett sådant studium rör användningen av Gamla testamentet. Givet artikelns tema skulle det också vara av värde att undersöka om ett jämförande studium av predikningar visar att det skett eller sker förskjutningar i läran i Pingströrelsen. I artikeln påstår jag att predikningarna ska förstås utifrån deras syfte och funktion, utifrån detta skulle det vara intressant att undersöka hur predikningar av svenska pingstpredikanter förhåller sig till predikningar från andra kristna kyrkor. Finns det en särskilt pentekostal hermeneutik inom denna praktik och vad kännetecknar i så fall denna? En annan fråga som nämns i artikeln och som kan undersökas närmare rör förhållandet mellan erfarenheter och texttolkning i förkunnelsen. Det är också värdefullt att undersöka hur predikanterna själva ser på sin tolkningspraktik, exempelvis vilken roll exegetiken spelar för förkunnelsen eller hur de väljer texter och teman. Slutligen är det förstås av intresse att undersöka både vilken roll predikningarna spelar för läran och om, och i så fall hur, förkunnelsen prövas i olika kyrkor.